
مبانی
حقوق شهروندی
در نهج البلاغه

مؤلفان:

احمد اسلامی - محسن نیازی

ویراسته‌ی ربابه زمانی

انتشارات سخنوران - ۱۳۸۹

سرشناسه: اسلامی، احمد، ۱۳۳۳

عنوان و نام پدیدآور: مبانی حقوق شهروندی در نهج البلاغه مولفان احمد سلامی، محسن نیازی.

مشخصات نشر: تهران، سخنوران ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری: ۱۲۸ ص.؛ جدول.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۷۰-۶۲-۳

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۵۸-۲۵۶.

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت-۴۰ ق. نظریه های سیاسی و اجتماعی

موضوع: حقوق مدنی، حقوق سیاسی، جنبه های مذهبی، اسلام، مردم (حقوق اساسی)

شناسه افزوده: نیازی، محسن، ۱۳۴۲

رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۹ الف ۵۷۶-ج ۳۸، ۰۹ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷ ۹۵۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۲۰۷۱۷۳۰

انتشارات سخنوران

تلفن: ۶۶۴۷۶۳۰۶ - ۰۹۱۲۴۰۵۵۳۱۱ - ۰۹۱۹۳۶۱۶۶۱۳

پست الکترونیکی: sokhanvaran_pub@yahoo.com

مبانی

حقوق شهروندی

در نهج البلاغه

تألیف: محسن نیازی، احمد اسلامی

ویراستار: ربابه زمانی

ناظر فنی: مهدی محمودی

ناشر: سخنوران

طرح جلد: احمد شهبازی

چاپ، لیتوگرافی و صحافی: آینده، عابدی، فقفوری

نوبت چاپ: اول، ۱۳۸۹

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۹۰۰۰ ریال

مرکز پخش: علم و دانش تلفن: ۶۶۴۱۵۴۵۹-۶۰

کلیه حقوق این اثر متعلق به انتشارات سخنوران می‌باشد.

فهرست مطالب

۱.....	سخن ناشر
۲.....	پیشگفتار

فصل اول: ماهیت شهروندی (۵)

۶.....	شهروند
۱۳.....	شهروندی
۲۰.....	ابعاد شهروندی
۲۴.....	حقوق شهروندی
۲۸.....	ویژگی های شهروند مسئول
۲۹.....	تاریخچه شهروندی

فصل دوم: مدنیت و حقوق شهروندی (۳۷)

۳۸.....	الف. درآمدی بر تبیین حقوقی حق
۴۱.....	ب. عرفان علوی و حقوق بشر
۴۲.....	۱. حق حیات
۴۳.....	۲. حق کرامت
۴۶.....	اقدامات اثباتی
۴۷.....	اقدامات انکاری
۴۹.....	پ: مبانی و مبادی حق
۵۱.....	اصل اول: خدا آگاهی، یکتاپرستی و حق گذاری
۵۴.....	اصل دوم: خدا محوری و انسان
۵۸.....	اصل سوم: مردم داری و هدف نگر
۶۰.....	اصل چهارم: تقابل حقوق
۶۴.....	ت. حقوق شهروندان در ساخت نظام سیاسی
۶۵.....	۱. حقوق اساسی مردم در ساخت نظام
۶۵.....	۱-۱. حق گزینش مذهب
۶۷.....	۱-۲. حق گزینش نظام
۶۸.....	۱-۳. حق گزینش میثاق ملی و قانون اساسی
۶۹.....	۱-۴. حق گزینش رهبر و امام
۷۰.....	۲. حقوق اساسی شهروندان در مانایی نظام
۷۰.....	۲-۱. حمایت
۷۱.....	۲-۲. نظارت

۷۲	 ۲-۲. هدایت
۷۳	 ۲-۳-۱. حق ارشاد و پیشنهاد
۷۳	 ۲-۳-۲. حق استشاره و رایزنی
۷۳	 ۲-۳-۳. حق انتقاد و ارزیابی
۷۵	 ۲-۳-۴. حق استيضاح و شفاف‌خواهی
۷۶	 ۲-۳-۵. حق استیفای حق و دادخواهی

فصل سوم: جمهوریت (۷۹)

۸۰	 الف. یکتایی حق و همسانی خلق
۸۳	 ب. قانون، رکن مدنیت و ناموس جمهوریت
۸۶	 پ. میزان ملت، تراز تنظیم قدرت
۸۹	 ت. خداپرستی و مردم دوستی
۹۰	 رویکردهای مختلف مردم‌گرایی
۹۰	 ۱. رویکرد ابزاری
۹۱	 ۱-۱. مردم‌گرایی انسدادی و ارتجاعی
۹۱	 ۱-۲. مردم‌گرایی اضطراری - انفعالی
۹۲	 ۲. رویکرد ارزشی
۹۲	 ۲-۱. مردم‌گرایی ارزشی - استحقاقی
۹۳	 ث. درد حق و درد خلقی
۹۸	 ج. دینداری و مردم‌سالاری
۹۹	 ۱. فضا سازی حضور مشارکتی مردم
۱۰۱	 ۲. مانع‌زدایی از حضور مشارکتی مردم
۱۰۲	 ج. حرمت نهادهای جمهوریت

فصل چهارم: استواری جمهوریت (۱۰۹)

۱۱۰	 ساختار جمهوریت
۱۱۱	 ۱. سالاری مردم
۱۱۱	 ۱-۱. رضایت مردم
۱۱۲	 ۱-۲. مشارکت مردم
۱۱۴	 ۱-۳. نظارت مردم
۱۱۵	 ۲. پاسخگویی قدرت
۱۱۶	 ۳. قانونمندی قدرت
۱۱۸	 ۴. چرخش آزاد قدرت
۱۱۹	 منابع و مأخذ

سخن ناشر

من به سرچشمه خورشید نه خود بردم راه ذره‌ای بودم و مهر تو مرا بالا برد
به نام او که توان تکلم، قدرت تحریر و به کارگیری قلم را به انسان آموخت.
اولین سپاس به پیشگاه حضرت دوست که هرچه داریم از اوست و نیز ما را
یاری کرد تا بار دیگر اثری ارزنده به علاقمندان پارسی زبان تقدیم داریم.
کسی را حدّ آن نیست تصور کند شناختی کامل از صاحب نهج البلاغه دارد؛
زیرا انسان‌ها از طریق خواندن و از راه شنودن با مولا آشنا می‌شوند و هر یک به
قدر علم خود، تصور می‌کنند مولا را شناخته‌اند. حال آنکه شناخت بزرگترین و
پیچیده‌ترین مردان جهان کار پیچیده‌ای است و توان شناختی لازم دارد که در ید
انسان خاکی نیست.

مردی بی‌نظیر که در غلیان خشم عفو می‌کند؛ در منتهای کرامت و مهربانی
تبعیض روا نمی‌دارد و در قله خروش سکوت می‌کند. به همین دلیل بر ما فرض
است توصیه‌ها و دستورات او را که شرط زمان نمی‌پذیرد، در لباس نوشته و
کتاب و به کمک ذوق و قریحه مؤلفان منتشر سازیم. گویند اهل دل را دو
خصلت است: ۱. سخن دل‌پذیر؛ ۲. دل سخن‌پذیر. کتاب نهج البلاغه دارای شرط
اول است و اگر اهل دل هستی، شرط دوم را بیاور که پیامد دل‌هایی سخن‌پذیر
موفقیت‌های بزرگ در آینده است.

اولین امام شیعیان، حق رهبر بر مردم و حق مردم بر رهبر را بزرگ‌ترین حق
در میان حقوق الهی ذکر فرموده و اصلاح جامعه را وابسته به اصلاح هر دو
دانسته‌اند؛ چنان که اگر رهبر و مردم، هر دو به وظایف خویش عمل نمایند و
حقوق طرف مقابل را پاس دارند، حق در آن جامعه عزت می‌یابد و راه‌های دین
پدیدار و نشانه‌های عدالت برقرار و سنت پیامبر (ص) پایدار می‌گردد. در این

صورت مردم بر تداوم حکومت امیدوار می‌شوند و دشمن از آرزویش مأیوس می‌گردد.

مؤلفین در این اثر حقوق افراد یک جامعه، از منظر مولای متقیان حضرت علی (ع) را مورد بحث قرار داده‌اند، و در این راستا گرچه به فرمایش‌های بزرگان دیگری همچون حضرت امام (ره) نیز اشاراتی شده؛ اما سعی بر آن بوده است که به منبع اصلی نهج‌البلاغه مراجعه شود و از آن استفاده گردد. کتاب حاضر مشتمل بر چهار فصل با عنوان‌های ماهیت شهروندی، مدنیت و حقوق شهروندی، جمهوریّت و استواری جمهوریّت در ۱۲۸ صفحه به چاپ رسیده است. امید است مطالب آن، خوانندگان را به سمت تحقیق و پژوهش در سیره حضرت علی (ع) سوق داده تا هرچه بیشتر بتوانند تفکرات شیعه را در جهان اسلام رواج دهند.

بر این مبنا، از جمله توجه دین مبین اسلام به حقوق شهروندان را می‌توان در مقولاتی مانند حق حیات - حق تعیین سرنوشت - حق آزادی بیان و انتقاد - حق برخورداری از امنیت - حق برخورداری شهروندان از فضایی برابر و بدور از تبعیض - حق انتخاب و... دید که در این موارد آیات صریحی در کتاب آسمانی قرآن وجود دارد.

در پایان، ناشر خود را مدیون دست‌اندرکاران چاپ این کتاب اعم از مؤلفان، ویراستار، طراح جلد، چاپخانه، صحافی و ... می‌داند. همچنین، از دوستداران کتاب و خوانندگان محترم، فضلا و دانشمندان خواستار است جهت انجام بهتر چاپ جلدهای بعد، ما را از راهنمایی‌های خود بی‌نصیب نگذارند.

پیشگفتار

دیدگاه امام علی (ع) عصاره‌ی کامل شهروندی و حقوق انسانی به‌شمار می‌آید. او هر چند چون شهابی پرفروغ آمد و رفت، اما در کلام، کردار و رفتار او در دفاع از حقوق شهروندی، عدالت، برابری و حرمت شأن و منزلت انسانی، چون بارانی است که پیوسته افکار و اندیشه‌های تشنگان انسانیت را سیراب می‌نماید. از این جهت و بسیاری جهات دیگر، امام علی (ع) طلایه‌دار قافله حق‌پرستی، عدالت‌گرایی، برابری و برادری و رعایت حقوق انسان‌ها؛ از هر قوم، ملت و رنگ در همه‌ی تاریخ بشریت است. عمق و گستره‌ی اندیشه‌ی تابناک ایشان به موازات ابعاد و آسمان بی‌انتهای انسان، وسیع‌تر و عمیق‌تر از آن است که بتوان آن را در یک مجموعه‌ی مختصر گنجانید؛ اما همچنان‌که مولوی، عارف و شاعر بزرگ، سروده است:

آب دریا را اگر نتوان کشید پس به‌قدر تشنگی باید چشید

در طول تاریخ انسان‌های بزرگ نظیر کنفوسیوس و لائوتسه در تمدن چین قدیم؛ سقراط، افلاطون و ارسطو در تمدن یونان باستان؛ فارابی، بیرونی، ابن‌سینا و ده‌ها متفکر بزرگ در تمدن اسلامی و در قرون جدید متفکرانی چون هگل، کانت و دیگر متفکران در حوزه تمدن غرب در باب حقوق شهروندی و حقوق انسان‌ها در جامعه اندیشیده و سخن رانده‌اند - که چکیده‌ی اندیشه‌های آنان در قوانین حقوق بشر ارایه گردیده است- اما با مقایسه‌ی دقیق حقوق بشر تدوین‌یافته با منشور برابری، عدالت و شهروندی امام علی (ع)، هر صاحب نظر دقیق و منصفی درمی‌یابد که اندیشه‌ها و قواعد حقوق بشر در برابر عظمت اندیشه والای امام علی (ع) چون قطره‌ای در برابر دریا و اقیانوس عظیمی است که متأسفانه؛ چنان‌که باید شناخته نشده است. تأمل در اندیشه‌های شهروندی

امام علی (ع) و شناخت اصول و قواعد آن شاهراه توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جوامع انسانی و برون‌رفت از مشکلات و معضلات جهان امروز است. جوامع انسانی امروز بیش از هر زمان دیگری نیازمند شناخت کلام و اندیشه‌ی آن امام همام و به‌کارگرفتن آن در زندگی خود هستند. بر اندیشمندان، به‌ویژه متفکران مسلمان است که در شناخت و شناسایی این منبع فروزان و چشمه همیشه جوشان بیش از پیش اهتمام ورزند؛ این مجموعه تلاشی کوتاه و مختصر در این مسیر است.

این نوشتار در دو بخش تدوین یافته است: در بخش اول حقوق شهروندی، چیستی و ماهیت آن و نیز تاریخچه مختصری از اندیشه‌های مربوط به شهروندی ارایه شده است؛ در بخش دوم بخشی از اندیشه‌های شهروندی امام علی علیه‌السلام به فراخور فهم نویسندگان این نوشتار ارایه گردیده است. امید است این نوشتار در شناخت و نشر هر چه بیشتر اندیشه‌های آن امام همام مفید واقع گردد. نقد و نظر ارباب قلم، روشنگر راه مؤلفان در نوشتارهای بعدی خواهد بود.